

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ ЯК РІЗНОВИД СУБ'ЄКТІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРАВА ГРОМАДЯН НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Кропивницький М. О.

Стаття присвячена проблемі розгляду правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення права громадян на соціальний захист в адміністративно-правовому аспекті, шляхом аналізу нормативно-правової бази й теоретичного доробку українських правознавців. Правоохоронні органи з-поміж внутрішніх функцій держави мають своїм пріоритетом здійснення охоронної функції, спрямованої насамперед на охорону праворегульованих суспільних відносин, відповідно, й забезпечення соціальної безпеки, адже людина, її права та основоположні свободи становлять найвищу соціальну цінність у правовій державі, саме на їхнє забезпечення й реалізацію має бути спрямована уся діяльність держави і, насамперед, діяльність правоохоронних органів. Правоохоронна діяльність уповноважених суб'єктів трактується у широкому (діяльність всіх державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влади), що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок) й вузькому (діяльність спеціально уповноваженого (компетентного) органу щодо забезпечення законності й правопорядку, який існує тільки для виконання таких завдань, як виявлення, припинення та попередження правопорушень, застосування різних санкцій до правопорушників і реалізація заходів впливу розуміння). Шляхом аналізу законодавства з питань організації та функціонування правоохоронних органів України доведено відсутність єдиного підходу законодавця до розуміння поняття «правоохоронні органи України» й існування, відповідно, різних нормативних дефініцій. Визначено основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина (зокрема, забезпечення права на соціальний захист) через ті завдання, виконання яких покладено на ці органи чинним законодавством. Окреслено перелік дефініцій поняття «правоохоронний орган» в українській науковій юридичній літературі та склад системи правоохоронних органів як сукупності правоохоронних органів та інших суб'єктів правоохоронної діяльності, що забезпечують охорону та захист прав

і законних інтересів громадян, безпеку суспільства і держави від протиправних посягань.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальний захист, забезпечення права на соціальний захист, правоохоронна діяльність, правоохоронний орган, система правоохоронних органів.

Kropyvnytskyi M. O. Ukrainian law enforcement agencies as the subjects of providing of social security: administrative and legal aspect

The article is devoted to the problem of conceptual administrative and legal review of Ukrainian law enforcement agencies as the subjects of ensuring the right of social security through the analysis of regulatory framework and theoretical works of Ukrainian legal scholars. Law enforcement agencies have the priority of performing security function among the internal state functions aiming at the protection of law-regulated public relations as well as social security provision because after all human rights and fundamental freedoms constitute the highest social value in a legal state; the activities of law enforcement agencies and the state itself should be firstly aimed at their provision and implementation. Law enforcement activities of authorized subjects is interpreted in a broad (the activities of all state bodies (legislative, executive and judicial authorities) that ensure the observance of citizens' rights and freedoms, their implementation, legality, law and order) and narrow (activity of a specially authorized (competent) body to ensure legality, law and order which exists only to perform such tasks as detection, termination and prevention of offences, application of various sanctions to offenders and implementation of influence measures) way. The lack of unified approach of the legislator to the understanding of the concept of "law enforcement agencies of Ukraine" has been proven and, accordingly, the existence of various normative definitions through the analysis of the legislation on the organization and functioning of law enforcement agencies of Ukraine. The main areas of activity of law enforcement agencies regarding the provision of human and citizen rights and freedoms (in particular, ensuring the right to social security) have been determined due to

the tasks that are assigned to these bodies by the current legislation. The list of definitions of the concept of "law enforcement agency" in Ukrainian legal scientific literature is outlined as well as the composition of the system of law enforcement agencies as a set of law enforcement agencies and the other subjects of law enforcement activities that ensure the protection of the rights and legitimate interests of citizens, the safety of both society and state from illegal encroachments.

Key words: social security, social protection, ensuring the right to social security, law enforcement activity, law enforcement agency, the system of law enforcement agencies.

Постановка проблеми та її актуальність.

Одним із базових параметрів забезпечення повноцінного функціонування соціуму є гарантування безпеки загалом і особливо її соціальної складової. Забезпечення соціальної безпеки України здійснюється відповідно до Конституції України, загально-визнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України, законів, нормативно-правових актів Президента України та Кабінету Міністрів України та ін. Законодавче забезпечення соціальної безпеки передбачає закріплення компетенції та відповідальності органів державної влади, координацію цілей, завдань, принципів, основних напрямів їх функціонування як елементів системи забезпечення соціальної безпеки. У законодавстві існує типова ієрархічна (вертикальна) структура, зумовлена відмінністю у правовій силі актів, які видаються різними нормотворчими органами. І саме від повноти нормативного регулювання й визначеності параметрів адміністративно-правового статусу вітчизняних правоохоронних органів значною мірою залежать згадані рівні забезпечення безпеки населення, особливо з огляду на реалії правового режиму воєнного стану у зв'язку з агресією РФ на теренах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Спроби концептуалізації й узагальнення положень щодо статусу й діяльності правоохоронних органів України свого часу здійснювали як адміністративісти, так і фахівці інших галузей права: В. О. Боняк, Ю. В. Гаруст, В. М. Гірич, Ю. А. Голодник, В. І. Дяченко, Ю. О. Загуменна, Н. В. Заяць, А. М. Кучук, Д. Г. Лосюк, Н. В. Марущак, С. В. Россоха, Я. О. Тицька, П. І. Хамула та ін. Водночас і досі залишаються проблематичними критерії визнання певного державного органу правоохоронним, відповідно, ускладнюється подальше реформування сфери правоохоронної діяльності, що є викликом як для теоретиків права, так і суб'єктів правозастосування.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити основні правові характеристики й встановити актуальну адміністративно-правову номенклатуру правоохоронних органів України на основі аналізу чинного законодавства й теоретичних напрацювань провідних вітчизняних учених-правників.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових механізмів забезпечення соціальної безпеки є правоохоронна діяльність уповноважених суб'єктів, під якою розуміють: 1) здійснюваний в межах чинного законодавства різновид правозастосовної діяльності компетентних державних органів із профілактики і припинення правопорушень, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності [6, с. 11]; 2) систему контрольно-ревізійних, оперативно-розшукових, кримінально-процесуальних та адміністративно-примусових заходів, які здійснюються в порядку, визначеному законодавством, з метою підтримання правопорядку, виявлення і безпосереднього припинення правопорушень, що підпадають під дію Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також виконання кримінальних і адміністративних санкцій щодо правопорушників [3]; 3) такий різновид державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони прав фізичних, юридичних осіб, а також самої держави спеціально уповноваженими органами шляхом застосування заходів юридичного впливу відповідно до закону при неухильному дотриманні передбаченого ним порядку [18, с. 18].

У широкому розумінні під правоохоронною діяльністю слід розуміти діяльність всіх державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влади), що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок. Забезпечуючи режим законності, реалізацію прав своїх громадян, відстоюючи законні інтереси держави, вони тим самим опосередковано беруть участь у правоохоронній діяльності, тобто сприяють охороні права від порушень. Це важливий, але не єдиний аспект правоохоронної діяльності більшості державних органів. На першому плані в них виступають інші завдання - господарські, культурні, соціальні, для вирішення яких вони створюються. Деякі правоохоронні функції вони виконують разом зі здійсненням своїх основних завдань. У вузькому розумінні правоохоронна діяльність являю собою діяльність спеціально уповноваженого (компетентного) органу щодо забезпечення законності й правопорядку, який існує тільки для виконання таких

завдань, як виявлення, припинення та попередження правопорушень, застосування різних санкцій до правопорушників і реалізація заходів впливу (покарання) [10, с. 136]. Н. Заяць зазначає, що «правоохоронна діяльність включає в себе не тільки елементи примусу та покарання, але й такі напрямки як забезпечення та захист. Відповідно, основна мета такої діяльності не тільки у припиненні правопорушень, хоча важливість цього напрямку є беззаперечною, але й охорона честі, гідності особи, захист її прав та свобод. Саме тому, до органів, для яких забезпечення прав і свобод особи є одним з головних завдань, необхідно зарахувати суд, прокуратуру, органи внутрішніх справ, державної безпеки, арбітраж, юстиція, нотаріат. Діяльність усіх органів, що входять до складу правоохоронних має важливе значення у забезпеченні життєдіяльності суспільства, захисті інтересів держави та охороні прав людини і громадянина. Без сумніву, роль окремих правоохоронних органів у розв'язанні зазначеного кола питань є неоднаковою, що пояснюється відмінностями компетенції, функцій, форм та методів роботи, наявністю сил та засобів, якими ці органи володіють. Доповнюючи один одного, правоохоронні органи утворюють систему, що є ядром організаційного забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини» [8, с. 43].

Рівень розвитку свободи та демократії у суспільстві визнається не стільки декларуванням цінності прав та свобод людини, ратифікацією міжнародних нормативно-правових документів в області прав людини та громадянина, скільки наявністю дієвого, ефективного механізму реалізації прав та свобод людини, котрий передбачає гарантії їх забезпечення та захисту. Людина, її права та основоположні свободи становлять найвищу соціальну цінність у правовій державі, саме на їхнє забезпечення й реалізацію має бути спрямована уся діяльність держави і, насамперед, діяльність правоохоронних органів. Реальність забезпечення прав та свобод людини та громадянина є важливим показником досягнутого державою рівня цивілізованості. Конституція України та чинне законодавство закріплює за державою в особі компетентних органів функцію захисту прав та свобод людини, котра передбачає можливість звернутися за захистом своїх законних прав та інтересів [19, с. 120-121]. Власне, цими компетентними органами є саме правоохоронні. Правоохоронні органи виконують внутрішні функції держави, зокрема, і охоронну функцію, сутністю якої є захист прав і свобод громадян,

дотримання режиму законності та правопорядку і, взагалі, забезпечення охорони всіх суспільних відносин, що встановлюються та регулюються правом [11, с. 7].

Правоохоронні органи є важливою складовою державного апарату України. Конституція України (ч. 3 ст. 17) містить вказівку на них: «Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом». Це конституційне положення свідчить про те, що, по-перше, правоохоронні органи є складовою державного апарату України; по-друге, їх організація та функціонування визначаються органічним законом [6, с. 14]. Аналіз законодавства з питань організації та функціонування правоохоронних органів України свідчить про відсутність єдиного підходу законодавця до розуміння поняття «правоохоронні органи України», підтвердженням чого слугують різні його нормативні дефініції. Так, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV правоохоронні органи визначалися як органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. Чинний Закон України «Про національну безпеку України» у статті 1 визначає сектор безпеки та сили безпеки і закріплює, що правоохоронні органи беруть участь у забезпеченні національної безпеки України. У вітчизняних законодавчих актах правоохоронними прямо названі лише окремі державні органи. Це служба безпеки України (ст. 1 Закону України «Про службу безпеки України»), Управління державної охорони України (ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб»), Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (ст. 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України»), Державна прикордонна служба України (ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»). Що стосується інших органів, то вони в законах, які визначають їх правовий статус, прямо не називаються правоохоронними. Через активне впровадження у законодавство України термін «правоохоронні органи» вже став настільки звичним, що законодавець хоча і використовує його в нормативно-правових актах, але не надає йому законодавчого визначення і не наводить переліку органів, які належать до правоохоронних [19, с. 120-121, 122]. Закон «Про державний захист працівників суду

і правоохоронних органів», який набрав законної сили 2 березня 1994 року, зі змінами та доповненнями залишається чинним досі. У статті 2 цього закону є відносно вичерпне й поодинокі нині визначення поняття «правоохоронні органи»: «органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції» [15].

Основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина (зокрема, *забезпечення права на соціальний захист*) безпосередньо впливають з тих завдань, виконання яких покладено на ці органи чинним законодавством і спрямовані на: 1) захист людини, її життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів, незалежно від віку, статі, національності, расової приналежності, мови тощо; 2) створення умов щодо сприяння реалізації прав і свобод кожним громадянином, відповідно до Конституції України, шляхом охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки; 3) усунення причин і обставин, які загрожують процесу реалізації конституційних прав і свобод людини, обмежують можливості повної реалізації вказаних прав або підривають існуючі гарантії здійснення прав в суспільстві; 4) створення умов і відповідних правових засад, що унеможливають порушення конституційних прав і свобод, шляхом забезпечення належної безпеки кожного громадянина, запобігання та негайного припинення правопорушень, зміцнення правопорядку, забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів тощо; 5) встановлення винних у порушенні прав і свобод людини та притягнення їх до відповідальності згідно чинного законодавства, вимог міжнародних стандартів прав людини; 6) поновлення порушених прав шляхом відшкодування матеріальних збитків та завданої моральної шкоди, реабілітації, реституції, компенсації тощо за рахунок держави чи фізичних осіб; 7) недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень прав, свобод і законних інтересів громадян; 9) забезпечення необхідних умов реалізації громадянами певних прав, свобод та законних інтересів [19, с. 123].

В. В. Молдован розглядає правоохоронні органи як важливу ланку в системі органів Української держави, мета, завдання та функції якої - забезпечення законності та правопорядку в усіх сферах життєдіяльності нашої країни [12, с. 64]. Суттєвими ознаками, що враховують особливості організаційного та функціонального аспектів існування такого явища державно-правової дійсності як правоохоронний орган, є: а) становить собою структурно організований колектив державних службовців; б) створюється державою в особі Українського парламенту, Президента України та Уряду України; в) державно-владні повноваження, що ними наділений цей колектив державних службовців, він здійснює у правових формах і правовими методами; г) забезпечується матеріальними і фінансовими ресурсами, необхідними для реалізації правоохоронної функції держави [6, с. 16].

Загалом же в українській науковій юридичній літературі напрацьовані такі означення поняття «правоохоронний орган»: 1) державна установа (або державна юридична особа), яка діє в системі органів влади й виконує на основі закону державні функції (владні, організаційно-розпорядчі, контрольно-перевірочні тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності Української держави [13, с. 9]; 2) державний орган, головним призначенням яких є здійснення правоохоронної діяльності [3]; 3) орган державної влади, метою утворення та основним напрямком діяльності якого є виконання на професійній основі повноважень із реалізації правоохоронної функції держави згідно із чинним матеріальним і процесуальним законодавством [20, с. 47]; 4) спеціально уповноважений державний орган, що наділяється державно-владними повноваженнями з метою професійного здійснення на підставі та відповідно до законодавства, а у випадках, встановлених законом, - у відповідній процесуальній формі, із застосуванням правових засобів, діяльність, спрямовану на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин [9, с. 17-18]; 5) такий державний орган, що Конституцією та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі [16, с. 13]; 6) державний орган, який наділений, відповідно до чинного законодавства, владними

повноваженнями та здійснює у межах своєї компетенції правоохоронну діяльність [2, с. 14]; 7) державний орган/організація, створений (створена) відповідно до спеціального закону, який (яка) здійснює правоохоронну діяльність на основі встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [11, с. 11]; 8) державний, як правило, озброєний орган, виконання яким, поряд із профілактичною, однієї чи кількох інших головних правоохоронних функцій є визначальним в його діяльності, у зв'язку з цим він потребує специфічного матеріально-технічного та іншого забезпечення; до його працівників законом висуваються спеціальні вимоги; з метою ефективного виконання своїх обов'язків ці працівники згідно із законом наділяються різноманітними спеціальними правами, мають відповідні пільги й зовнішні ознаки, користуються підвищеним правовим захистом [5, с. 12]; 9) спеціально уповноважений державний орган, який забезпечує додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [7, с. 149]; 10) утворена державою в особі Верховної Ради України, Президента України або Кабінету Міністрів України відповідно до конституційно-правових засад структурно відокремлена, юридично оформлена частина державного апарату (колектив державних службовців), наділена державно-владними повноваженнями, які здійснюються у правових формах та правовими методами, а також матеріально-технічними і фінансовими ресурсами, необ'язковими для реалізації правоохоронної функції держави [1, с. 145]; 11) державний орган, основним (або головним) предметом діяльності якого є законодавчо визначені функції або завдання з охорони права, відновлення порушеного права або організація виконання покарання, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності [17, с. 8].

Висновки. До системи правоохоронних органів України (як сукупності системних, структурованих ієрархічних зв'язків, що охоплюють взаємопов'язані і впорядковані елементи цілісної системи, що утворюють стійку цілісну організовану систему правоохоронних органів та інших суб'єктів правоохоронної діяльності, що забезпечують охорону та захист прав і законних інтересів громадян, безпеку суспільства і держави від протиправних посягань) слід віднести спеціально створені державні правоохоронні органи, для яких виконання правозастосовних та правоохоронних функцій є основним

функціональним призначенням, які мають чітко визначені законодавчі завдання та правоохоронну функцію й покликані забезпечити: охорону прав і свобод громадян; захист життя громадян; охорону та захист інтересів суспільства і держави; державну безпеку; охорону державного кордону; функціонування економіки держави; виконання кримінальних покарань; публічну безпеку і порядок; правопорядок і військову дисципліну серед військовослужбовців Збройних Сил України; охорону органів державної влади України та посадових осіб, вживають заходи із запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень [4, с. 41]. Систему правоохоронних органів слід розглядати через їх поділ на три групи [14, с. 7]: 1) основні, до яких належать: Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Державна фіскальна служба України, Державна прикордонна служба України, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, Державна кримінально-виконавча служба України; 2) суб'єкти управління правоохоронною діяльністю, а саме суди та прокуратура; 3) органи, які поряд з основною діяльністю реалізують певні правоохоронні функції: органи державного фінансового контролю, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державна виконавча служба; органи рибоохорони, органи державної лісової охорони, управління державної охорони, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія, Державна міграційна служба, Державна екологічна інспекція, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна архітектурно-будівельна інспекція.

Література

1. Боняк В.О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монографія. Дніпро: Ліра, 2015. 372 с.
2. Гаруст Ю.В., Мельник В.І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
3. Гірич В.М. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 13 травня 2013 р. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/do-problemi-viznachennya-bazovikh-ponyat-u-kontekstireformuvannya> (дата звернення: 16.05.2024).

4. Голодник Ю.А. Загальна характеристика системи правоохоронних органів України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 3(50), 2023. С. 39-43.
5. Дяченко В.І. Система правоохоронних органів: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2003. 320 с.
6. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. 2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
7. Загуменна Ю.О. Правоохоронні органи: поняття, ознаки, функції, особливості діяльності. *Право і безпека*. 2010. № 3. С. 145-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_3_33 (дата звернення: 16.05.2024).
8. Заяць Н.В. Повага до прав людини в діяльності правоохоронних органів. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку (присвячене пам'яті видатного науковця О.Ф. Граніна)*. К.: Істина, 2017. С. 42-45.
9. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.01). Київ, 2007. 22 с.
10. Лосюк Д.Г. Правоохоронні органи: правові засади діяльності. *Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України*. Х., 2018. С. 134-139.
11. Марущак Н.В. Правоохоронні органи: проблеми визначення. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. № 1(7), 2003. С. 7-12.
12. Молдован В.В. Правоохоронні органи. Курс лекцій: навч. посіб. К.: Юмана, 1998. 160 с.
13. Моляренко В.Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник. Київ, Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
14. Науменко С.М. Адміністративно-правові засади взаємодії експертних установ з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Суми, 2019. 20 с.
15. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
16. Россоха С.В. Правоохоронні органи державни в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2016. 20 с.
17. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / В.С. Ковальський (керівник авт. колективу), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 320 с.
18. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : Підручник / О.С. Захарова, В. С. Ковальський, В.С. Лукомський та ін.; Відп. ред. В. Т. Маляренко. 3-є вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
19. Тицька Я.О. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий аспект. *Держава та регіони*. Сер. Право. Запоріжжя: Гельветика, 2021. № 2 (72). С. 120-125.
20. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.01); Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 235 с.

*Кропивницький М. О.,
кандидат юридичних наук*